18 68

Ovidiu MOCEANU

Universitatea "Transilvania" din Braşov, Facultatea de Litere
"Transilvania" University from Braşov, Faculty of Letters

Problema postumelor eminesciene

On Eminescu's posthumous works

The study examines a very important issue regarding the publication of Eminescu's work, i.e. whether Eminescu's posthumous works can be taken into account when assessing his work. The issue of the works posthumously published used to attract many critical spirits during the first decades after Mihai Eminescu's death.

The issue of Eminescu's posthumous works was first raised by Garabet Ibrăileanu. *Eminescu's posthumous work*, his study from 1908, represented a reaction to the publication of some posthumous works in magazines or of certain editions of his work. The critic considered that there was no good reason for the publication of the manuscripts in editions of wide use, since this would impede the poet's image as established in the public consciousness by the anthumous works. This would only be useful for literary researchers, he argued. It would be unfair to change the image of "true Eminescu", the one from Maiorescu's edition. "Eminescu is not and cannot be other than what he himself wanted to be", believed Ibraileanu.

At the other side of the spectrum there are a number of prestigious literary critics and historians (T. Vianu, G. Calinescu, etc.) who consider the posthumous works just as important as those published during the poet's life, naturally integrating them in their critical discourse.

Keywords: Eminescu, posthumous work, critical editions, problems, works published during his life, reception, perspective

Institution's address: B-dul Eroilor, nr. 29, Braşov, România, tel. 0268.474059, e-mail: *f-litere@unitbv.ro*

Personal e-mail: *omoceanu@yahoo.com*

În primele decenii de după moartea lui Mihai Eminescu, chestiunea postumelor a agitat mult spiritele critice. E bine să fie publicate? Nu impietează asupra imaginii poetului, consacrată de antume? Trebuie publicate, chiar dacă nu exprimă voinţa poetului? Nu cumva asupra unora ar fi revenit? Că era o problemă, şi încă una importantă, cu rezolvări nemulţumitoare în diferite ediţii, se poate observa din insistenţa cu care se revine asupra ei, mai ales până la ediţia Perpessicius (vol. I, 1939). Perpessicius însuşi observa, la editarea vol. IV (primul din seria postumelor, 1952): „Chestiunea postumelor lui Eminescu, a oportunităţii sau nonoportunităţii tipăririi lor, a valorii, după unii mediocră, după alţii senzaţională, dimpreună cu toate problemele anexe, câte s-au stârnit după aceea, datează de o jumătate de veac încheiată, mai exact de când, în şedinţa de la 25 lanuarie 1902, erau donate Academiei Române «pentru a servi celor ce se vor ocupa în viitor cu cercetări mai amănunţite asupra vieţii şi activităţii marelui nostru poet», manuscrisele, aflate în posesiunea conducătorului Junimei."[1]

Deşi lucrurile păreau destul de clare la un moment dat, după tipărirea mai multor volume din ediţia Perpessicius, şi se stinseseră, în fapt, controversele, cu *Poezia lui Eminescu* (1968), Ion Negoiţescu readuce în atenţie vechea problemă susţinând că studiul postumelor „permite răsturnarea viziunii critice asupra poeziei eminesciene" şi că o asemenea întreprindere e şi necesară, având în vedere valoarea lor, pentru că, „deşi importanţa postumelor eminesciene în exegeza poetului a sporit considerabil, pornind de la G. Călinescu şi Perpessicius, tendinţa generală s-a păstrat în acelaşi făgaş, prin integrarea lor în sfera interpretativă oferită ca tradiţie de antumele lui Eminescu"[2].

Între cele două extreme – una a negării valorii şi rostului publicării, cealaltă a supraevaluării lor – s-au situat, în general, opiniile pe această temă.

81354

De o problemă a postumelor vorbea pentru prima dată G. Ibrăileanu. *„Postumele" lui Eminescu*, studiul său din 1908[3], e o reacţie pe fondul publicării unor postume în reviste sau ediţii ale operei lui Eminescu. Criticul pleacă de la observaţia că pretutindeni există obiceiul de a publica manuscrise ale unor personalităţi, dar că „e, fără îndoială, ceva nedelicat în această exhibare a intimităţilor bieţilor morţi şi, desigur, nu e unul care, dacă ar învia, n-ar fi adânc jignit că i-a dat în vileag bucăţile pe care le-a crezut nevrednice de el însuşi ori brulioanele din care putem vedea chinul de a crea, din care putem cunoaşte ce idei, banale adesea, şi ce formă, stângace de cele mai multe ori, au izvorât întâi sub pana scriitorului"[4]. Prin urmare, consideră criticul, publicarea manuscriselor în ediţii de largă circulaţie nu este îndreptăţită, fiindcă produce o schimbare a imaginii poetului în conştiinţa publicului, conturată în antume. E folositoare doar cercetătorilor literari. Ar fi nedrept să se schimbe imaginea „adevăratului Eminescu", cel din ediţia Maiorescu. „Eminescu nu e, nu poate fi altul decât cel ce a voit să fie el însuşi", continuă Ibrăileanu, şi „acolo unde Eminescu n-a pus toată arta sa, nu mai este el"[5]. „Avem noi dreptul, întreabă retoric, să rostim vreo părere asupra talentului lui judecând după vreo «postumă»?"[6]. Multe postume contrazic imaginea consacrată. E vorba de notele triviale, poeziile ocazionale, textele folclorice ş.a. „Şi atunci, nu-i aşa că postumele nu sunt de «Eminescu»?" continuă criticul, aducând argumente prin compararea unor texte postume cu antumele pentru a demonstra că postumele sunt simplu material poetic şi că ele revelează doar „personalitatea de tranziţie" a poetului.

O opinie care elimină opţiunea extremistă formulează Tudor Vianu (*Poezia lui Eminescu*, 1930). În *Prefaţa* studiului, afirmă că va analiza opera poetică publicată, dar şi postumele, în măsura în care care „prezintă însuşirile unei realizări artistice". În momentul următor, G. Călinescu (*Opera lui Eminescu*, 1934-1936) integrează firesc textele postume în comentariul critic punând în circulaţie o mare parte din ele, înainte de monumentala ediţie Perpessicius, unde, în cele 16 volume apărute de-a lungul câtorva decenii (1939-1989), se publică toate textele cunsocute. Dar, când se credea că nu mai sunt posibile surprize, într-un număr special al revistei „Manuscriptum"[7], Petru Creţia publică o serie de „poezii inedite"(24), câteva „recent publicate ca inedite"(16), altele „reconstituiri şi autonomizări" (12). „Aceste 24 de poezii inedite (...), spune Petru Creţia, reprezintă cel mai numeros lot de asemenea texte publicat în ultima jumătate de secol şi întregesc imaginea postumelor eminesciene pe o mare întindere cronologică şi cu o mare varietate tematică..."[8].

2. În ediţiile operei lui M. Eminescu, trei probleme au creat multe complicaţii: periodizarea, clasificarea şi integrarea postumelor. Prima ediţie de poezii, pregătită de Titu Maiorescu în 1883 (pe copertă e trecut anul 1884, dar ea a apărut în decembrie 1883), are meritul de a fi pus la îndemâna cititorilor o selecţie din cele mai importante texte eminesciene, desigur în mare parte corespunzătoare gustului estetic al criticului. Este un început care a marcat istoria editării operei lui Eminescu[9].

După cum mărturiseşte însuşi editorul, la alcătuirea acestei ediţii a stat la bază criteriul estetic şi critic. Ediţia cuprinde 64 de poezii. Lipsesc poeziile din tinereţe publicate în „Familia" şi cele tipărite după îmbolnăvirea lui Eminescu în „Convorbiri literare", „Familia", precum şi *Înger de pază* şi *Floare albastră*.

A fost selecţia lui Maiorescu cea mai potrivită? Era posibilă una mai bună? Sunt întrebări care se pot pune, însă criticul a făcut ceea ce credea că e mai bine la momentul respectiv pentru cunoaşterea lui Eminescu. Selecţia nu poate fi socotită arbitrară, fiindcă a respectat în general opţiunile poetului, care şi-a dat girul prin publicarea lor în „Convorbiri

literare". Pentru cele nepublicate în presă, „aflate în manuscris la unele persoane particulare", avea dovada asentimentului lui Eminescu, manifestat prin încredinţarea lor către acele persoane.

Ediţia lui Maiorescu va juca un rol foarte important în ce priveşte categoria postumelor. Afirma, pe bună dreptate, Perpessicius: „Alcătuită într-un spirit din cele mai atente şi subordonată întru totul durerosului eveniment ce venea să curme aşa de crud o carieră în plină ascensiune, ediţia Maiorescu s-a păstrat neschimbată, de-a-lungul tuturor retipăririlor câte au urmat, sporită doar cu câteva «postume», ce se vor înregistra la locul lor. Mai mult, ediţia Maiorescu a rămas şi până astăzi modelul celei mai ideale orânduiri a poeziilor lui Eminescu şi de la sugestiile ei au plecat nenumăraţi alţi editori."[10]

Prima ediţie după ediţia Maiorescu se confruntă deja cu problema postumelor[11]. V. G. Morţun, care îngrijeşte ediţia din 1990, arată, în nota finală a ediţiei sale (**Către cetitori**), că sumarul a fost structurat diferit faţă de ediţia Maiorescu. Aşezarea unei scrisori a lui Eminescu în fruntea volumului avea drept scop să atragă atenţia asupra situaţiei poetului, în contextul pregătirii volumului când încă poetul mai era în viaţă. E o imagine a mizeriei în care a trăit Eminescu în ultimii ani: „Botoşani, 10 Noemvrie 1887. Mult stimate amice, Boala îndelungată de care am suferit, m-a împiedecat de la ţinerea unei corespondenţe regulate. Acum, fiind întrucâtva mai restabilit, viu a Vă ruga să V-aduceţi aminte de mine, de lipsa aproape absolută de mijloace de subsistenţă, în care mă aflu. Dacă Vă este cu putinţă de-a-mi veni în ajutor, Vă rog a o face cât de curând, căci cea mai neagră mizerie mă ameninţă. În aşteptarea unui răspuns rămân al D-Voastre devotat amic, M. Eminescu."[12]

A acordat atenţie poeziilor din tinereţe tipărite în revista „Familia", repunându-le în circulaţie la mai bine de 20 de ani de la apariţia în revistă. Erau texte practic necunoscute, având în vedere tirajul restrâns al „Familiei" şi absenţa unui sistem de difuzare a presei. V. G. Morţun nu voia doar să propună o altă „imagine" a lui Eminescu, ci, animat de ideea importanţei *tuturor* textelor eminesciene, credea că opera lui Eminescu să fie cunoscută în evoluţia şi integralitatea ei. Volumul cuprinde doar o parte din proza eminesciană: *Făt-Frumos din lacrimă, Sărmanul Dionis şi Influenţa Austriacă,* poeziile *Făt-Frumos din tei, Foaie veştedă, Diana, Dalila, Nu mă înţelegi, Sara pe deal, La steaua, De ce nu-mi vii, Kamadeva,* poeziile din „Familia" (12 la număr), dintre 1866—1869, *Din noaptea* („Familia", 1884) şi postumele *Viaţa şi Stelele-n cer* (din *Fântâna Blanduziei).* Trebuie să recunoaştem că sumarul completează consistent ceea ce oferea ediţia Maiorescu.

În cuvântul său *Către cetitori,* V. G. Morţun menţionează cu scrupulozitate revistele pe care le-a consultat pentru alcătuirea volumului, atrăgând atenţia că „poezii postume am găsit două bucăţi publicate, fără titluri, de către revista bucureşteană „Fântâna Blanduziei" şi culese dintr-un notes al lui Eminescu. Publicându-le aici, am intitulat prima poezie *Viaţa,* iar pe a doua cu întâiul ei vers"[14]. Ediţia a avut un larg ecou în presa literară, nelipsind notele critice, mai ales din cauza ortografiei adoptate[15].

Următoarea ediţie, la Editura Librăriei Fraţii Şaraga din Iaşi, apare în 1893, intitulată ambiţios *Poezii complecte* (sic!), în care se găseşte şi o secvenţă cu *Postumele ediţiei Maiorescu.* Afirmaţiile lui A. D. Xenopol, alcătuitorul acestei ediţii, din prefaţa unui al treilea tiraj, dau o idee despre relativismul criteriilor şi caracterul improvizat, la ora respectivă, al evaluărilor critice. „Ediţiunea aceasta nouă a poeziilor lui Mihai Eminescu, afirmă A. D. Xenopol, se deosebeşte de acele ale altor editori, mai întâiu prin întocmirea şirului lor cronologic, după data publicării lor în diferitele reviste şi scrieri din care au fost culese. Întrucât data alcătuirii lor trebuie să corespundă îndeobşte cu aceea a publicării, se poate vedea din ediţia de faţă modul cum s-a dezvoltat geniul lui Eminescu. Asupra acestei împrejurări, putem observa că spiritul poetic a lui Eminescu, deşi înnăscut, a ajuns la deplina lui înflorire destul de târziu. În poeziile lui începătornice, el se arată stângaciu în rostiri, greoiu în limba adeseori plină de neologisme neîndreptăţite, confuz în idei şi sărac în rime. Unele din aceste defecte stăruiesc până în timpurile de mai târziu. Aşa în *Împărat şi Proletar,* în *Strigoii* şi altele. Putem zice că talentul lui Eminescu nu ajunge în deplina lui desvoltare decât în 1877. Când ne gândim că, în 1883, minunatul său spirit fu zdrobit pentru totdeauna, abia atunci putem preţui însemnata pierdere ce a încercat-o literatura românească prin înnebunirea lui Eminescu. Ediţia de faţă este apoi mai completă decât toate cele precedente, atât prin restituirea adevărată a textului, după manuscriptele originale pe care am fost destul de fericiţi a le afla, pentru o parte din poeziile lui, pe cât şi prin o reproducere mai exactă a poeziilor publicate şi care în multe din tipăririle anterioare erau pline de greşeli care le schimbau înţălesul". Din păcate însă, cronologia conţine multe erori, aşa cum remarcă şi Perpessicius[16].

Ediţia din 1896, *Poesii. Carte didactică,* aduce în atenţie o problemă interesantă, aceea a prezenţei textelor eminesciene în manualele şcolare. I.

Alexandrescu Dafin afirmă: "e lucru curios că în cărţile pentru şcoalele primare, aproape deloc nu se citează din poeziile nemuritorului nostru poet, Mihail Eminescu. Cu atâta mai mult că la Eminescu găsim bogăţia şi stilul cel mai curat din tot ce s-a scris în româneşte, cu excepţie bineînţeles de un Creangă, neîntrecutul"[17]. Spre deosebire de ediţia lui Xenopol, aici poeziile sunt publicate în ordinea în care au fost scrise de poet, începând de la cele dintâi până la poezia *Cu mâine zilele-ţi adaogi*. Este mai mult o ediţie cu caracter didactic, menită să dezvolte gustul literar al cititorilor.

Un moment fundamental în editarea operei lui Eminescu este ediţia Ion Scurtu din 1908; cercetătorul avizat, lucrând pe manuscrise, analizează ediţiile de până atunci şi îşi manifestă nemulţumirea pentru diferite ezitări, improvizaţii, însăilări. Ar vrea să alcătuiască „dorita ***ediţie critică***, autentică în text, completă în cuprins, orânduită după toate normele obicinuite aiurea, spre mulţumirea ştiinţei şi a marelui public cititor"[18]. Autorul ediţiei a lucrat pe manuscrise şi a avut ca scop să grupeze „toate poeziile publicate de Eminescu însuşi, de prietenii săi şi de alţi contemporani literari"[19].

Ediţia lui Scurtu din 1908 îmbină mai multe

criterii: cronologic, literar şi psihologic-estetic. "Luînd ca bază succesiunea cronologică a poeziilor după întâia lor publicaţie (în reviste), precizează Ion Scurtu[20], am stabilit trei epoci fireşti în dezvoltarea literară a lui Eminescu : *epoca tinereţii întîia* (1865-1869), *epoca tinereţii a doua* (1870-1878) şi *epoca maturităţii*". Editorul nu uită să pună în lumină rostul cercetării cronologiei. Iată ce spune: "În orînduirea întregului material, m-am condus de principiul stabilirii evoluţiei urmate de geniul scriitorului nostru, pe care am căutat să-l spun în lumina cea mai curată, în scopul îndoit de a înlesni pătrunderea mai îndeaproape a operei sale, în elementele-i alcătuitoare şi-n dezvoltarea şi desăvârşirea lor"[21].

În cadrul cronologic stabilit de editor, se introduce şi o grupare psihologică, „după fondul de idei şi sentimente al poetului" Prin gruparea pe cele trei epoci de creaţie, prin gruparea textelor pe specii literare, se obţine obţine o imagine unitară a unei epoci, ceea ce duce la alăturarea unor texte poetice ca: *Singurătate, Veneră şi madonă, Departe sunt de tine, Egipetul.* În cazul poeziilor nepublicate în reviste şi pentru inedite, a încercat să stabilească, pe lîngă datele publicării dintâi, şi epoca în care s-au scris.

Ion Scurtu va reveni în 1910 cu o altă ediţie, *Lumină de lună*, care respectă aproape în totalitate sumarul precedentei, reluând şi prefaţa. În acelaşi timp, vor apărea, la Editura Librăriei Alcalay, în acelaşi an, două ediţii de Poezii, una în colecţia „Biblioteca pentru Toţi", unde în prefaţă menţionează că „s-au adaos la sfârşit, ca o completare, numai acele poezii postume care par definitiv închegate şi sunt de o frumuseţe deosebită, la înălţimea celorlalte poezii ale lui Eminescu, neavând lipsurile şi imperfecţiunile, cari turburau şi nemulţumeau pe cititorii amatori."

Ediţiile de până în acest moment i-au nemulţumit, după câte se pare, pe iubitorii poeziei lui Eminescu, pentru că, nota un recenzent din epocă[22], „de la prima apariţie în volum a poeziilor lui Eminescu, publicate sub îngrijirea d-lui Titu Maiorescu, orice altă ediţie nu mi-a satisfăcut pe deplin nici gustul estetic, nici conştiinţa artistică. Graba care s-a pus în tipărirea lor – n-aş voi să spun intenţia de comercializare – a făcut ca toate ediţiile posterioare celei dintâi să geamă de greşeli de presă revoltătoare, care arătau oarecum o lipsă de respect faţă de luminoasa operă a marelui poet".

Evident că se exagerează, dar reacţia comentatorului rămâne semnificativă. Editorii operei lui M. Eminescu se confruntă cu o dificultate pe care, poate, nu o bănuiau: imaginea poetului Eminescu fixată de prima ediţie nu se putea

modifica aşa de uşor, oricât de nobile ar fi fost intenţiile.

Note:

1. Mihai Eminescu, *Opere*, vol. IV, 1952, p. 23.
2. *Poezia lui Eminescu*, ed. a II-a, Ed. Eminescu, 1970, p. 8 şi urm.
3. „Viaţa Românească", III, 8 aug.
4. v. *Studii literare*, vol. I, Minerva, 1979, p. 189
5. *Ibid.*, p. 190
6. *Ibidem.*
7. 1991, nr. 1.
8. Loc. Cit., p. 11
9. Numai până în 1889, anul morţii poetului, ediţia a cunoscut 4 reeditări. În 1883, T. Maiorescu prefaţează volumul cu un scurt cuvânt explicativ: „Colecţia de faţă cuprinde toate poesiile lui Eminescu publicate în *Convorbiri Literare* de vre-o doisprezece ani încoace, precum şi cele aflate până acum numai în manuscript pe la unele persoane particulare. Publicarea se face în lipsa poetului din Ţară. El a fost totdeauna prea impersonal şi prea nepăsător de soarta lucrărilor sale, pentru a fi putut fi înduplecat să se îngrijească însuşi de o asemenea culegere, cu toată stăruinţa amicilor săi literari. Poesiile, aşa cum se prezintă în paginele următoare, nu sunt dar revăzute de Eminescu şi sunt prin urmare lipsite de îndreptările ce avea de gând să le facă, cel puţin la cele vechi *(Venere şi Madonă, Mortua est, Egipetul, Noaptea, Înger de pază, Împărat şi proletar, Rugăciunea unui Dac, Înger şi demon).* Dacă totuşi am publicat şi aceste poezii, împreună cu celelalte, aşa cum se găsesc, am făcut-o dintr'un simţimânt de datorie literară. Trebuiau să devie mai uşor accesibile pentru iubitorii de literatura noastră toate scrierile poetice, chiar şi cele începătoare, ale unui autor, care a fost înzestrat cu darul de a întrupa adânca sa simţire şi cele mai înalte gândiri într'o frumuseţă de forme, subt al cărei farmec limba română pare a primi o nouă viaţă." Bucureşti, Decemvrie 1883. Ediţia din 1883 a fost republicată în facsimil, cu prilej aniversar (1989, 1991...)
10. Perpessicius, *Introducere. Tabloul ediţiilor*, în Mihai Eminescu, *Opere*, vol. I, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1939, p. 11.
11. M. Eminescu, *Proză şi versuri* , Editor V. G. Morţun, Iaşi, 1890. Reeeditare facsimilată în 1990 la Editura Eminescu.
12. *Ibidem*. Cine este Morţun de apelează Eminescu la ajutorul lui? Un om politic, prieten al scriitorilor şi artiştilor, mare iubitor de artă şi literatură, un Mecena român. Un portret expresiv al lui găsim la I. G. Duca: "Morţun adunase, precum se ştie, ani de-a rândul, tablouri ale pictorilor români, reuşind să aibă cea mai completă şi cea mai frumoasă coleţie. Era unică şi cu adevărat minunată. Poseda portrete de Aman, care clasificau pe acest artist mai presus decât poate fi judecat după celelalte pânze ale lui. Avea cele mai frumoase Luchianuri şi Andreeşti, avea, de Mirea, lucrări delicioase, avea, în fine, de Grigorescu, bucăţi neîntrecute, între altele portretul unui Polizu-Micşuneşti, mort tânăr de tuberculoză, poate cea mai remarcabilă operă a sa. Astfel, mărturisesc că atunci când s-a hotărât evacuarea tablourilor statului la Moscova (e vorba de primul război mondial - n. n., O. M.) şi când Morţun m-a întrebat dacă nu aş putea trimite şi colecţia lui, nu m-am simţit în măsură să-I resping propunerea" (I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol. II, 1981, p. 213).
13. V. Florin Rotaru, *Mihai Eminescu şi V. G. Morţun*, în *Addenda* la volumul *Proză şi versuri*, cit. supra, ed. 1990, p. 5.
14. Vol. citat, p. 247. A doua poezie e *Stelele-n cer.*
15. Cineva nota („Familia", XXVI, 28, din 15/27 Iunie 1890) că Eminescu nu ar fi fost de acord cu forme ca acestea : ochii negri, cari ***ierau*** ai ***iei, iera, iel*** întreg, ***iel*** copilul... ***iea*** îl crescu...
16. *Loc. cit*, p. 18.
17. *Un cuvânt*, în vol. citat, p. 5şi urm.
18. Ion Scurtu, Prefaţă la M. Eminescu, *Poezii.* Ediţie îngrijită după manuscrise, Bucureşti, Minerva,1908, p. 6. V. şi textul reprodus în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu. Sec XX,* vol. VI, 1908-1909, Bucureşti, Ed. Saeculum I. O. , 2006, p. 68.
19. *Corpusul...*, cit. supra, p. 69.
20. Prefaţă, *loc. cit.*, p. 19.
21. Ibidem, p. 19.
22. Anonim, în „Mişcarea", Buc., an II, nr. 223, 10 octombrie 1910, p. 1.

Bibliography

1. Eminescu, Mihai, *Proză şi versuri (Prose Fiction and Poems)*, Editor V. G. Morţun, Iaşi, 1890.
2. Ibrăileanu, Garabet, *Studii literare (Literary Studies)*, vol. I, Minerva, 1979
3. Negoiţescu, Ion, *Poezia lui Eminescu (Eminescu's Poetry)*, ed. a II-a, Ed. Eminescu, 1970.
4. Perpessicius, *Introducere. Tabloul ediţiilor (Introduction. Overview of Editions)*, în Mihai Eminescu, *Opere (Works)*, vol. I, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1939.
5. Rotaru, Florin, *Mihai Eminescu şi V. G. Morţun (Mihai Eminescu and V. G. Morţun)*, în *Addenda* la volumul Mihai Eminescu, *Prose Fiction and Poems*, ediţia V. G. Morţun, Ed. Eminescu, 1990.
6. Scurtu, Ion, *Prefaţă (Preface)* to M. Eminescu, *Poezii (Poems).* Bucureşti, Minerva,1908.